

LONGITUDINÁLNÍ STUDIE VYBRANÝCH INDIKÁTORŮ UDRŽITELNÉHO ROZVOJE PRO ČESKOU REPUBLIKU, OKRES A MĚSTO HRADEC KRÁLOVÉ (Vývoj incidence zhoubných novotvarů)

Lenka HODAČOVÁ, Zdeněk SOBOTÍK

Univerzita Karlova v Praze, Ústav sociálního lékařství Lékařské fakulty v Hradci Králové

Souhrn

V naší studii jsme sledovali 15 vybraných sociálních, demografických a zdravotních indikátorů a jejich 38 ukazatelů v České republice, okrese a městě Hradci Králové. Zjišťovali jsme dostupnost indikátorů a jejich ukazatelů pro dané lokality za období posledních 20 let, zaměřili jsme se na spolehlivost výpovědí zjištěných dat. Vyhodnotili jsme časové trendy jednotlivých indikátorů, zabývali se otázkou, o čem daný indikátor vypovídá a na co reaguje. Ze široké škály testovaných indikátorů a ukazatelů jsme pro tento článek vybrali problematiku zhoubných novotvarů. Tyto patří v současné době mezi závažné zdravotní a společenské problémy. V naší práci jsme sledovali vývoj incidence hlášených onemocnění novotvary celkem a u 8 vybraných diagnóz v České republice a okrese Hradci Králové v období 1980–2000 zvláště pro muže a pro ženy.

Klíčová slova: Zhoubné novotvary; Incidence; Česká republika; Hradec Králové.

A Longitudinal Study of Selected Indicators of Sustainable Development for the Czech Republic: the District and City of Hradec Králové (The Incidence Trends of Registered Cancer Cases)

Summary

In our longitudinal study we monitored 15 indicators and their 38 indices in district and city of Hradec Králové and in the Czech Republic. We identified the accessibility of indicators for the monitored regions over the last 20 years and assessed their reliability. We also analyzed the time trends of all the monitored indicators. For the purpose of this article we chose to describe the problems of malignant neoplasms out of a broad scale of all the monitored indicators. Malignant neoplasms present one of the most serious health and social problems. The incidence trends of all registered cancer cases and the trends of registered cases of eight selected diagnosis for males and females separately, were studied in the Czech Republic and Hradec Králové district from 1980 to 2000.

Key words: Malignant neoplasms; Incidence; Czech Republic; District Hradec Králové.

Úvod

Zhoubná nádorová onemocnění představují jednu z nejzávažnějších kapitol nemoci, úmrtnosti i perspektivy celkového vývoje zdravotního stavu obyvatel České republiky. Jedním z předpokladů úspěšného řešení onkologické problematiky je znalost míry a charakteru zatížení populace. Cílem práce bylo popsat vývojové trendy incidence hlášených onemocnění novotvary v letech 1980–2000 celkem a pro vybrané diagnózy z hlediska pohlaví pro Českou republiku a pro okres Hradec Králové.

V roce 1976 byl ustaven onkologický registr, v němž jsou sledována všechna hlášená onemocnění v jejich průběhu. Národní onkologický registr (NOR) ČR je nedílnou součástí komplexní onkologické péče. Poskytuje možnosti využití jak souhrnných dat, tak individuálních údajů jednotlivých pacientů (1).

Základním podkladem onkologické registrace je závazné opatření Ministerstva zdravotnictví ČR č. 3/1989 Výnos o dispenzární péči o nemocné s přednádorovými stavy a novotvary a o povinném hlášení novotvarů (2).

Metodika

Evidence zhoubných nádorových onemocnění je u nás zavedena od konce padesátých let 20. století.

Výsledky

V průběhu sledovaných 20 let se v České republice zvýšila incidence zhoubných novotvarů (ZN) u mužů z hodnoty 378,4 na 100 000 mužů (1980) na

565,5 na 100 000 mužů (2000). U žen se incidence zvýšila z 322,3 (1980) na 541,3 na 100 000 žen (2000). Index 2000/1980 činil u mužů 149,4 a u žen 167,9. Incidence stoupala systematicky, rychleji v 90. než 80. letech. U žen byla incidence trvale nižší než u mužů, ale zvyšovala se rychleji – index M/Ž v roce 1980 činil 117,4; v roce 1990 111,7 a v roce 2000 již jen 104,5. Hodnoty okresu Hradec Králové (HK) byly počátkem 80. let u obou pohlaví vyšší, od roku 1990 jsou trvale nižší, v roce 2000 byl index HK/ČR u mužů 95,4 u žen pak 93,1.

Z hlediska jednotlivých vybraných sledovaných diagnóz lze vysledovat následující trendy (hodnoty incidencí jsou udávány vždy na 100 000 podle pohlaví):

Muži ČR:

- ZN průdušnice a plic (C33 + C34): 97,6 (1980); 87,9 (2000); pokles o 10 % za sledované období (pokles zaznamenán až v 90. letech)
- ZN prostaty (C61): 23,6 (1980); 51,9 (2000) – nárůst o 120 %
- ZN tlustého střeva (C18): 19,8 (1980); 44,5 (2000) – nárůst o 125 %

- ZN konečníku (C19–21): 24,9 (1980); 37,9 (2000) – vzestup o 52 %
- ZN žaludku (C16): 32,4 (1980); 18,9 (2000) – pokles o 42 %

Ženy ČR:

- ZN prsu (C50): 51,5 (1980); 87,7 (2000) – vzestup o 71 %
- ZN tlustého střeva (C18): 19,1 (1980); 34,3 (2000) – nárůst o 80 %
- ZN těla dělohy (C54) – 22,2 (1980); 29,6 (2000) – vzestup o 33 %
- ZN konečníku (C19–21): 18,0 (1980); 23,4 (2000) – vzestup o 30 %
- ZN průdušnice a plic (C33 + C34): 10,6 (1980); 24,5 (2000); vzestup o 131 %
- ZN hrdla dělohy (C53): 20,3 (1980); 19,4 (2000) – stabilizovaná incidence
- ZN žaludku (C16): 21,5 (1980); 13,5 (2000) – pokles o 37 %

V rovině okresu HK byly vzhledem k relativně malým absolutním počtům hlášených ZN zjištěny kolísavé relativní hodnoty bez zvláštních tendencí vývoje.

Tabulka 1

Incidence vybraných zhoubných nádorů u mužů a žen ČR a okresu HK v letech 1980 - 2000 (na 100 000 obyvatel)

Území	Rok	Vybrané dg dle pohlaví													
		ZN celkem		C16		C18		C19-21		C33,34		C61	C50	C53	C54
		M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	Ž	Ž
ČR	1980	378,4	322,3	32,4	21,5	19,8	19,1	24,9	18	97,6	10,6	23,6	51,5	20,3	22,2
	1985	414,8	363,7	28,7	19	24,2	23,4	29,4	18,8	99	12,9	26,3	57,5	21,7	24,5
	1990	456	408,3	24,8	17,7	29,3	28,2	30,9	19	99,6	15,8	32	65,1	20,7	24,2
	1995	533,4	507,4	23,8	17,4	37,6	33,6	35,5	22,7	94,2	21,1	44,4	83,8	21,6	28,9
	1996	526,7	488,5	22,7	16,2	36,5	33,4	35,5	21,9	93,5	20,3	47,6	78,4	20,8	27,8
	1997	550,2	518,4	21,2	15,8	42,5	32,9	37,8	22,8	89,8	20,6	49,6	81,2	19,3	29,7
	1998	561,5	529	21,5	14,7	41,9	35,8	38,5	23,4	91,5	23,2	54	84,4	20	31,1
	1999	570,5	537,9	20,4	14,2	44,3	33,7	37,1	24,1	88,9	22,4	53,8	89,9	21,1	30
2000	565,5	541,3	18,9	13,5	44,5	34,3	37,9	23,4	87,9	24,5	51,9	87,7	19,4	29,6	

okres HK	1980	447,3	348,7	29,6	16,7	11,6	19,1	27,1	20,3	135,3	9,6	33,5	64,5	13,1	21,5
	1985	444,8	382,2	34,4	21,4	30,6	23,7	28	13,1	109,6	11,9	25,5	59,4	9,5	19
	1990	395,1	382,1	30,4	21,3	27,9	27,2	25,3	18,9	74,7	14,2	34,2	58	14,2	37,9
	1995	464,5	452,4	23	20,2	30,6	36,9	33,2	28,6	79,1	25	30,6	72,6	11,9	26,2
	1996	506,1	465,5	19,2	13,1	30,7	29,8	34,5	22,7	75,4	21,5	30,7	74	8,3	28,6
	1997	518,6	488,1	21,8	14,3	44,8	45,4	34,6	22,7	80,6	23,9	38,4	118,4	10,8	32,3
	1998	554,7	519,1	24,3	18	37,1	38,4	43,6	22,8	82	32,4	34,6	92,3	10,8	34,8
	1999	493,4	491,3	26,9	14,4	43,6	19,2	24,3	21,6	65,4	12	46,1	102,1	8,4	30
	2000	539,8	504,1	21,8	13,2	43,7	27,7	36,0	27,6	86,1	22,9	50,1	84,2	22,9	34,9

Zdroj: ÚZIS

Vysvětlivky: C16 - ZN žaludku, C18 - ZN tlustého střeva, C19-21 - ZN konečníku, C33,34 - ZN průduš. a plic, C61 - ZN prostaty, C50 - ZN prsu, C53 - ZN hrdla dělohy, C54 - ZN těla dělohy

Diskuse

Hlášená incidence celkového počtu zhoubných novotvarů se v ČR v posledních 20 letech systematicky zvyšovala jak u mužů, tak zejména u žen. Příčiny vzestupu incidence hlášených ZN mohou být

několikeré – od zlepšení zachytu těchto onemocnění, ať již z důvodů administrativních, či odborně technických, přes zhoršování lidského genetického kódu, zhoršování životního prostředí, jmenovitě pak růstu množství a nových druhů karcinogenních látek, po prodlužující se lidský věk.

V posledních letech dochází ke stabilizaci křivky úmrtnosti na zhoubné nádory, což je především důsledkem medicínských intervencí (3). Počet nově zjištěných případů však trvale narůstá a je tedy nezbytné obrátit pozornost především na primární prevenci.

Z hlediska prevence sekundární je důležité použití preventivních metod u obyvatelstva, které má skutečné riziko onemocnět (jmenovatel indikátoru). Mezinárodní literatura se soustředila ve svém preventivním úsilí na ty nemoci, kde skutečně časná diagnostika zlepšuje výsledky (4). V současné době se považuje za prokázané, že časná diagnostika karcinomu prsu, hrdla dělohy u žen a kolorektálního karcinomu u obou pohlaví snižuje úmrtnost (5).

Lze konstatovat, že prolongace dosavadních trendů bude patrně pokračovat nejméně ještě několik let, možná desetiletí. Pokroky terapie mohou dosti významně prodloužit dobu přežití, což by při dosavadních tendencích incidence vedlo k dalšímu vzestupu prevalence i potřeb zdravotní péče (6).

Ekonomické důsledky budou odpovídat finanční náročnosti používaných diagnostických a léčebných metod, frekvenci a délce hospitalizace a způsobům aplikace možné domácí a sociálně zdravotní péče. Má-li predikce vývoje maligních onemocnění tendovat pozitivním směrem, jde o jednu z nejnákladnějších kapitol současné medicíny (7).

Závěr

Je nesporné, že zhoubné novotvary musí patřit k prioritám české zdravotní politiky. Mají-li se onkologické programy stát odpovídající významnou součástí tvorby a realizace skutečné zdravotní politiky

a její strategie (a v případě ZN ve specifických podmínkách ČR o jejich potřebě nemůže být pochyb), pak teprve analytická konfrontace odborných hledisek s finančními náklady může k tomu přinést žádoucí seriózní podklady (12).

Literatura

1. ÚZIS: Novotvary 1999 ČR; zdravotnická statistika, ÚZIS ČR ve spolupráci s NOR ČR, Praha, 2001.
2. Ministerstvo zdravotnictví ČR: Výnos Ministerstva zdravotnictví ČSR č. 3/1989 Věstníku MZSV ČSR (reg. ve Sbírce zákonů částka 19/1988) – Dispensární péče o nemocné s přednádorovými stavy a novotvary a povinné hlášení novotvarů, 1989.
3. PROVAZNÍK, K. et al. *Prevence v primární péči. Doporučené postupy WHO*. Praha, Státní zdravotní ústav, 1997. 135 s.
4. DRBAL, C. Dopady změn ve zdravotním stavu obyvatelstva na zdroje úhrad zdravotní péče. *Zdravotnictví v ČR*, 1999, roč. 2, č. 1, s. 12–15.
5. LAWTHERS, AG., et al. Developing and evaluating performance measures for ambulatory care quality. *Jt. Comm. J. Qual. Improv.*, 1993, vol. 19, p. 552–565.
6. GERYK, E. – KOLCOVÁ, V. – ŽÁČEK, V. *Trendy počtů onkologicky nemocných v České republice*. Brno, Občanské sdružení podpory zdraví a onkologické prevence v Brně, 2000. 72 s.
7. GLADKIJ, I. Indikátory zdravotní péče a jejich použití. *Zdravotnictví v České republice*, 2000, roč. 3, č. 4, s. 45–47.

Korespondence: MUDr. Lenka Hodačová, Ph.D.
Ústav sociálního lékařství
Lékařská fakulta UK v Hradci Králové
Šimkova 870
500 01 Hradec Králové
e-mail: hodacoval@lfhk.cuni.cz

Do redakce došlo 20. 6. 2003